37 052 **Wijziging van de Omgevingswet (spoedwet vervangen omgevingswaarden stikstofdepositie door omgevingswaarden stikstofemissie)**

Nr. 5 **VERSLAG**

Vastgesteld op 27 november 2026

De vaste commissie voor Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN), belast met het voorbereidend onderzoek van dit wetsvoorstel, heeft de eer als volgt verslag uit te brengen van haar bevindingen.

Onder het voorbehoud dat de regering op de gestelde vragen en de gemaakte opmerkingen afdoende zal hebben geantwoord, acht de commissie de openbare behandeling van dit wetsvoorstel voldoende voorbereid.

De voorzitter van de commissie,

Steen

De griffier van de commissie,

Jansma

Inhoudsopgave

I. ALGEMEEN 3
1. Inleiding 4
2. Achtergrond en context van het wetsvoorstel 5
2.1 Stikstof als drukfactor op de natuur 5
2.2 Samenhang met de Natura 2000-aanpak 5
2.3 Het op gang brengen van de vergunningverlening 6
2.4 Aanpak van het kabinet 6
2.5 Reflecties PBL en landsadvocaat 7
2.6 Aanpak volgens de huidige wet 7
3. Hoofdlijnen van het wetsvoorstel 7
3.2 Emissiedoelen voor landbouw, industrie en mobiliteit 8
3.3 De hoogte van de doelen 9
3.4 Vormgeving van de doelen 11
3.5 Borging van de doelen 12
3.6 Het programma Landbouw, Natuur en Stikstof 14
3.7 Amvb 15
4. Verhouding tot Europees recht en de Omgevingswet 15
4.1 Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn 16
4.2 Natuurherstelverordening 18
4.3 Instrumenten binnen het systeem van de Omgevingswet 18
5. Toezicht en handhaving 18
6. Rechtsbescherming 18
7. Effecten van het voorstel 18
7.1 Algemeen 19
7.2 Effect op de regeldruk voor burgers en bedrijven 19
7.4 Bedrijfseffectentoets 19
8. Advies en consultatie 20
8.3 Uitvoeringstoets decentrale overheden 20

II. ARTIKELEN 20
Artikel I (wijziging Omgevingswet) 20
Artikel II (inwerkingtreding) 21

III. OVERIG 21

I. ALGEMEEN

De leden van de PRO-fractie hebben met interesse kennisgenomen van het voorliggende wetsvoorstel Wijziging van de Omgevingswet (spoedwet vervangen omgevingswaarden stikstofdepositie door omgevingswaarden stikstofemissie) (het wetsvoorstel). Deze leden zijn blij dat er eindelijk voortgang wordt geboekt op dit langlopende dossier. Zij verwelkomen bijvoorbeeld dat er zones komen rondom natuurgebieden en dat er een stap wordt gezet richting grondgebondenheid. Deze leden hebben tot nu toe dan ook de koers van de regering gesteund. Het is dan wel niet het plan van deze leden, zij laten zich leiden door het besef dat er eindelijk stappen moeten worden gezet en dat het perfecte plan niet bestaat.

De leden van de PRO-fractie ervaren dezelfde haast als de regering, maar zijn tegelijkertijd benieuwd waarop de keuze is gebaseerd om geen nieuw advies te vragen van de Afdeling advisering van de Raad van State (de Afdeling). Het advies op de vorige versie van het wetsvoorstel was niet mals. Deze leden constateren dat de regering haar best heeft gedaan om de kritiek van de Afdeling te verwerken. Toch vragen deze leden of het niet zorgvuldiger was geweest om het voorstel opnieuw aan de Afdeling voor te leggen: juist gezien de juridische uitdagingen van dit dossier.

De leden van de PVV-fractie hebben kennisgenomen van het wetsvoorstel. Deze leden zeggen vanaf het allereerste begin dat de hele zogenaamde stikstofproblematiek een juridisch nepprobleem is. Dit papieren probleem wordt door de regering en de linkse kliek gebruikt als breekijzer om Nederlandse boeren hun grond afhandig te maken en de veestapel drastisch te verkleinen of zelfs volledig te laten verdwijnen.

De leden van de PVV-fractie zien dat het wetsvoorstel beweert af te stappen van de beruchte en onhaalbare KDW als omgevingswaarde in de wet, maar dat de regering tegelijkertijd een nieuwe strop voor de boeren heeft met dwingende sectorale emissiedoelen (art. 2.15a Omgevingswet). In plaats van het stikstofmoeras te verlaten, blijft de regering ronddraaien in dezelfde reductielogica.

De leden van de PVV-fractie hebben daarom de volgende vragen. Kan de regering bevestigen dat het zogenaamde stikstofprobleem een door juridische modellen en strikte regelgeving gecreëerd probleem is dat de kwaliteit van het Nederlandse platteland en de voedselzekerheid ernstig schaadt? Zo nee, waarom niet? In hoeverre biedt het wetsvoorstel ruimte aan agrariërs, zolang de regering vasthoudt aan instandhoudingsdoelen en de dreiging van de gedwongen krimp van de veestapel?

De leden van de CDA-fractie hebben met interesse kennisgenomen van het wetsvoorstel en deze leden hebben daarbij enkele vragen.

De leden van de JA21-fractie hebben kennisgenomen van het wetsvoorstel. Deze leden steunen emissiesturing die ondernemers perspectief biedt en de natuur herstelt. Zij geven de voorkeur aan lagere generieke doelen, aangevuld met gerichte natuurherstelmaatregelen en een onderbouwde opgave per gebied. Deze leden hebben hierover de volgende vragen.

De leden van de SGP-fractie hebben kennisgenomen van het voorliggende wetsvoorstel. Deze leden delen de noodzaak om de huidige omgevingswaarde op basis van het halen van kritische depositiewaarden te vervangen. Zij zetten echter vraagtekens bij het opnemen van concrete aantallen kilotonnen en percentages in de wet zelf en bij de onderbouwing ervan.

De leden van de ChristenUnie-fractie hebben met interesse kennisgenomen van het wetsvoorstel. Deze leden begrijpen overigens de titel ‘Spoedwet’ niet. Wat is de juridische en beleidsmatige status hiervan? Hoe verklaart de regering dat deze ‘spoedwet’ al op 21 oktober 2025 is aangeboden aan de Afdeling? Is de titel ‘traagwet’ niet meer van toepassing? Is het niet verstandiger de suggestie van spoed bij zoiets taais en traags als wetgeving, zeker inzake stikstof, natuur en vergunningverlening, te vermijden, zo vragen deze leden.

De leden van de ChristenUnie-fractie onderschrijven overigens de keuze om de kritische depositiewaarde (KDW) uit de wet te schrappen als resultaatsverplichtende omgevingswaarde om

diverse redenen. Het is een bewegend doel en het drukt slechts één, hoewel een belangrijke, van de drukfactoren uit die de kwaliteit van habitats in Natura 2000-gebieden beïnvloeden. Hoewel deze leden emissiesturing op vaste doelen een stap vooruit achten, constateren zij dat het middel (emissiereductie)nu tot doel is verheven, terwijl de vergunningverlening op slot zit door Natura 2000-gebieden die in een slechte staat van instandhouding verkeren en niet verder mogen verslechteren. Kan de regering deze keuze nader onderbouwen? Erkent de regering dat het doel is om de natuurkwaliteit in Natura 2000-gebieden te verbeteren en dat emissiereductie daartoe een middel is? Hoe voorkomt de regering met deze welbewuste omkering van doel en middel suboptimaal beleid en suboptimale investeringen? Hoe verhouden de door de regering voorgestelde emissiedoelen zich tot wat de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) in artikel 6.1 (instandhoudingsmaatregelen) en 6.2 (voorkomen verslechtering) van de lidstaten vragen? Hoe zeker en vast is de stelling dat emissiedoelen niet zullen bewegen, zo vragen deze leden voorts. Wat kunnen de gevolgen zijn als op basis van nieuwe wetenschappelijke inzichten emissiefactoren wijzigen? Is er dan geen enkele wisselwerking met de nu voorgestelde emissiereductiedoelen?

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen welk deel van de emissiereductiedoelstelling nodig is vanuit natuurherstelperspectief in de betreffende natuurgebieden en welk deel primair ondersteunend milieubeleid is. Deze leden roepen hierbij de analyse van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) in herinnering die hier ook de vinger bij legt. Namelijk dat een ecologische onderbouwing voor de hoogte van de emissiedoelen ontbreekt. Hoe ontwart de regering met de voorgestelde doelen het milieukundige probleem, het ecologische probleem en het juridische probleem? Zijn met het plat slaan van de beoogde emissiereductieresultaten uit de generieke milieukundige aanpak en de beoogde natuurherstelresultaten uit de gebiedsgerichte aanpak tot één emissiereductiedoel per sector geen appels en peren bij elkaar opgeteld? Maakt de regering er om politieke redenen conceptueel niet een enorm rommeltje van, zo vragen deze leden bezorgd. Nog bezorgder vragen zij of met deze verrommeling en omkering van doel en middel het uiteindelijke doel, bloeiende natuur en soepele vergunningverlening, niet uit het zicht raakt. Waarom wel of niet? Op welke wetenschappelijke bronnen heeft de regering zich gebaseerd en door welke experts uit de wetenschap heeft zij zich laten adviseren bij deze conceptuele keuze?

Het lid van de Volt-fractie heeft met interesse kennisgenomen van het wetsvoorstel en stelt daarover nog een aantal vragen. Het lid is immers positief over de ontwikkelingen op dit dossier, maar ziet drie knelpunten die moeten worden verduidelijkt om een uitweg uit de moeilijkheden omtrent natuurherstel en vergunningverlening te verzekeren.

1. Inleiding

De leden van de D66-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van het wetsvoorstel, waarmee de bestaande omgevingswaarden voor stikstofdepositie worden vervangen door omgevingswaarden voor stikstofemissie. Deze leden onderschrijven de noodzaak om de stikstofuitstoot aantoonbaar terug te dringen, de natuur structureel te herstellen en de vergunningverlening weer op gang te brengen. Zij vinden het van groot belang dat de gekozen systematiek juridisch houdbaar, ecologisch effectief en uitvoerbaar is en dat burgers, ondernemers en medeoverheden kunnen rekenen op duidelijke en stabiele doelen. Deze leden hebben hierover nog enkele vragen aan de regering.

De leden van de VVD-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van het wetsvoorstel. Deze leden steunen de overstap naar sturing op stikstofuitstoot. Een ondernemer moet weten welke reductie van zijn bedrijf wordt gevraagd en zelf kunnen bepalen hoe hij die bereikt. Voor deze leden is van belang dat de aanpak leidt tot aantoonbaar natuurherstel en dat vergunningverlening weer mogelijk wordt. Programma Aanpak Stikstof (PAS)-melders en interimmers wachten al jaren op duidelijkheid. Ook ondernemers die willen investeren en mensen die op een woning wachten, hebben er belang bij dat de maatregelen snel uitvoerbaar worden. Deze leden hebben hierover de volgende vragen.

De leden van de PvdD-fractie hebben kennisgenomen van het wetsvoorstel. Deze leden hebben hierover zorgen en verschillende vragen.

De leden van de PvdD-fractie constateren dat de huidige omgevingswaarden niet uit de wet worden gehaald, omdat zij ecologisch onjuist zouden zijn, maar omdat de regering ze ”niet haalbaar” acht, nadat opeenvolgende kabinetten de daarvoor benodigde maatregelen hebben nagelaten. Met de KDW verdwijnt de enige wettelijke maatstaf voor de staat van de natuur en wordt de afrekenbaarheid verschoven naar 2035. Deze leden wijzen erop dat de Afdeling adviseerde het voorstel niet in te dienen. Waarom heeft de regering het voorstel in gewijzigde vorm ingediend, zonder het opnieuw voor de leggen aan de Afdeling?

De leden van de BBB-fractie hebben kennisgenomen van het wetsvoorstel. Deze leden steunen de inzet om natuurherstel te realiseren en vergunningverlening weer mogelijk te maken. Voor boeren en andere ondernemers is vooral van belang of deze wet hen daadwerkelijk perspectief biedt. Deze leden hebben daarom vragen over de keuze voor wettelijke doelen, de beoordeling van natuurvergunningen en de gevolgen van het voorgestelde programma.

De leden van Groep Markuszower hebben kennisgenomen van het wetsvoorstel en delen de mening dat het van groot belang is dat de vergunningverlening zo snel mogelijk op gang komt. Deze leden hebben over de het wetsvoorstel echter nog wel nog enkele vragen en/of opmerkingen.

2. **Achtergrond en context van het wetsvoorstel**

De leden van de PVV-fractie lezen in paragraaf 2 van de Memorie van Toelichting (MvT) dat de regering stikstof als een drukfactor op de natuur beschrijft en verwijst naar de VHR en het vonnis van de rechtbank Den Haag (Rechtbank Den Haag, 22 januari 2025, ECLI:NL:RBDHA:2025:578). Deze leden vinden dat de regering en links Nederland zijn doorgeslagen in het natuurbeleid en dat de agrarische sector ten onrechte als zondebok wordt aangewezen.

De leden van de PVV-fractie vragen de regering waarom stikstof in de toelichting nagenoeg als enige zondebok wordt neergezet, terwijl natuurkwaliteit wordt beïnvloed door talloze factoren zoals hydrologie, weersomstandigheden en beheer. Kan de regering toelichten waarom in de MvT staat dat de KDW als “internationaal erkende ecologische indicator van belang blijft” bij vergunningverlening, terwijl de regering beweert de KDW uit de wet te halen? Is de regering bereid te erkennen dat de huidige naleving van de natuurdoelen leidt tot de totale stilstand van Nederland? Zo nee, waarom niet?

2.1 Stikstof als drukfactor op de natuur

De leden van Groep Markuszower constateren dat de regering stelt dat op het vlak van de bescherming van de biodiversiteit diverse internationale verplichting gelden, zoals de VHR. Nu wil de Europese Commissie (EC) deze richtlijnen herzien. Deze leden zijn ervan overtuigd dat deze herziening grote gevolgen heeft op het huidige stikstofbeleid en de Natura 2000-gebieden. Deelt de regering deze mening? Zo nee, waarom niet?

De leden van Groep Markuszower constateren dat het maatregelpakket volgens de landsadvocaat essentieel is om invulling te geven aan de verplichtingen uit de Habitatrichtlijn, als de Habitatrichtlijn wordt herzien. Deze leden vragen of de maatregelen dan nog wel nodig zijn. Zo ja, waar blijkt dit uit?

2.2 Samenhang met de Natura 2000-aanpak

De leden van de D66-fractie vragen hoe wordt voorkomen dat nieuw ontstane vergunningenruimte als gevolg van de stikstofaanpak opnieuw leidt tot een toename van de stikstofbelasting, waardoor natuurherstel en toekomstige vergunningverlening wederom onder druk komen te staan.

De leden van de BBB-fractie hebben begrip voor de wens om te sturen op uitstoot, waarop sectoren meer invloed hebben. Een landelijk emissiedoel zegt echter nog niet wat er in een afzonderlijk natuurgebied gebeurt. Kan de regering daarom helder uiteenzetten hoe de wettelijke emissiedoelen, de maatregelen in het programma, de depositie per gebied, het daadwerkelijke natuurherstel en de ruimte voor vergunningverlening zich tot elkaar verhouden? Waar rust deze redenering op een juridisch geborgde maatregel en waar op een verwachte ontwikkeling?

De leden van de SGP-fractie constateren dat de beoogde emissiereductie voortvloeit uit de verplichting om op grond van onder meer de Habitatrichtlijn passende maatregelen te nemen om ervoor te zorgen instandhoudingsdoelstelling worden gehaald en verslechtering wordt voorkomen. Bij de vaststelling of sprake is van verslechtering of verbetering speelt de datum van aanwijzing van gebieden een belangrijke rol. In bijna alle gevallen ligt die datum voor of op 2004/2005. Deze leden horen graag waarom 2019 als referentiejaar is gekozen voor de emissiedoelen en niet 2004 of 2005. De keuze voor 2004/2005 als referentiejaar maakt de opgave op zichzelf niet kleiner, maar laat wel scherper uitkomen dat inmiddels al een aanzienlijke vermindering van bijvoorbeeld de ammoniakemissie in de landbouw heeft plaatsgevonden (min 30 procent in 2024 ten opzichte van 2005).

De leden van Groep Markuszower stellen dat één van de belangrijkste richtlijnen uit het voorzorgsbeginsel de proportionaliteit is; oftewel dat de te nemen maatregel in verhouding moet staan tot het mogelijke risico. Kan de regering aangeven waarom zij vindt dat de consequenties van de natuur(herstel)maatregelen, zoals boerenbedrijven die omvallen omdat er geen vergunningverlening is en de woningbouw die stilligt et cetera in proportie staan tot de instandhouding van versnipperde en kleine habitats?

2.3 Het op gang brengen van de vergunningverlening

De leden van de VVD-fractie lezen dat de regering verwacht dat vergunningverlening gebied voor gebied weer mogelijk wordt. Provincies stellen daarvoor op basis van een ecologische beoordeling per Natura 2000-gebied additionaliteitsplannen op. Wanneer zijn de eerste plannen gereed? Kan de regering voor enkele gebieden met een verschillende uitgangssituatie aangeven welke maatregelen eerst moeten zijn uitgevoerd? Welke resultaten moeten vaststaan voordat het bevoegd gezag weer vergunningen kan verlenen? In welke gebieden verwacht de regering als eerste ruimte voor vergunningverlening en wanneer krijgen PAS-melders en interimmers daar duidelijkheid over een oplossing voor hun bedrijf?

De leden van de VVD-fractie vragen of bevoegde gezagen de rekenkundige ondergrens vanaf 1 juli 2027 landelijk kunnen toepassen. Welke juridische en uitvoeringstechnische stappen zijn daarvoor nog nodig? Kan de regering aangeven welke stappen afhangen van dit wetsvoorstel of van het programma Landbouw, Natuur en Stikstof (programma LNS), en welke stappen al tijdens de behandeling van dit wetsvoorstel kunnen worden gezet? Wanneer krijgen aanvragers duidelijkheid over de toepassing van de ondergrens op lopende en nieuwe aanvragen?

De leden van de BBB-fractie constateren dat volgens de MvT met het pakket in 2035 naar verwachting circa 43 procent van het areaal stikstofgevoelige natuur onder de KDW komt. De huidige wettelijke waarde voor dat jaar bedraagt 74 procent. Hoe onderbouwt de regering dat ook in gebieden waar de KDW overschreden blijft de vergunningverlening loskomt?

2.4 Aanpak van het kabinet

De leden van de PvdD-fractie lezen dat de regering een integrale aanpak zegt voor te staan, maar zien dat het generieke deel zwaar leunt op stal- en techniekmaatregelen, zoals mestvergisting, Renure en Lely Sphere. Hoe verhoudt deze focus zich tot een integrale benadering waarin ook water (KRW), klimaat en dierwaardigheid in één keer worden meegenomen? Hoe kan regionale inzet op het vakmanschap van de boer, met minder krachtvoer en meer beweiden, zoals bepleit door een brede coalitie van wetenschappers, de noodzaak van deze technische maatregelen verminderen? Kan de regering toelichten wat de keuze voor een norm per fosfaatrecht in plaats van per hectare betekent voor de omvang van de afzetmarkt van technieken als de Lely Sphere en het koetoilet? Deze leden

merken op dat een norm per fosfaatrecht intensieve bedrijven met emissiearme techniek bevoordeelt boven extensieve, grondgebonden bedrijven.

De leden van de PvdD-fractie constateren dat provincies meer tijd krijgen voor de stikstofzones en dat nog drie maanden worden uitgetrokken voor gesprekken over een alternatieve invulling van grondgebondenheid. Hoe verhoudt deze werkwijze zich tot het recente rapport van de Nationale ombudsman, dat waarschuwt voor een overheid die steeds geen duidelijkheid geeft en valse hoop wekt bij boeren?

De leden van Groep Markuszower constateren dat het programma LNS een belangrijke rol speelt in de borging van de emissiedoelen. Kan de regering per maatregel een wetenschappelijke onderbouwing geven? Zo nee, waarom niet?

De leden van de Groep Markuszower lezen in het wetsvoorstel dat er continu toe wordt gewerkt naar natuurherstel, maar lezen vooral maatregelen om stikstofdepositie te verminderen. Welke maatregelen gaat de regering concreet nemen om de natuur te herstellen? Hoe gaat er daadwerkelijk gemeten worden wat de resultaten op de natuur zijn, waar en hoe vaak? Er wordt met dit pakket aan maatregelen toegewerkt naar natuurherstel. Kan de regering aangeven wanneer de natuur voldoende is hersteld en waaruit dit dan blijkt? Wat is plan B, wanneer blijkt dat de natuur alsnog achtergaat in vergelijking met de huidige staat?

2.5 Reflecties PBL en landsadvocaat

De leden van de VVD-fractie lezen dat het PBL erop wijst dat een dreigende generieke korting de investeringsbereidheid van boeren kan verminderen. Het PBL geeft dan ook aan dat de vraag of en hoe een generieke korting effectief kan worden vormgegeven aandacht vraagt. Kan de regering toelichten hoe zij voornemens is dit vorm te geven?

De leden van de VVD-fractie constateren daarnaast dat de landsadvocaat in zijn advies benadrukt dat voor vergunningverlening de uitwerking per Natura 2000-gebied cruciaal is. Kan de regering toelichten op welke termijn de provincies een voldoende onderbouwde additionaliteitsbeoordeling beschikbaar kunnen hebben en wat provincies nodig hebben om deze beoordeling op te stellen?

De leden van de PvdD-fractie lezen dat het pakket volgens het PBL in 2035 slechts circa 43 procent van de stikstofgevoelige natuur onder de KDW brengt. Klopt het dat de berekende depositie voor 2035 is geschaald met de verhouding tussen de emissieraming uit de RIVM Monitor 2025 (RIVM, 1 oktober 2025, ‘Monitor stikstofdepositie in Natura 2000-gebieden 2025’(https://www.rivm.nl/publicaties/monitor-stikstofdepositie-in-natura-2000-gebieden-2025)) en de ingeschatte emissies bij uitvoering van het pakket? Kan de regering bevestigen dat het PBL het depositie-effect relateert aan 2023, terwijl het RIVM is uitgegaan van 42 procent ammoniakreductie in 2035 ten opzichte van 2019?

De leden van Groep Markuszower constateren dat de regering stelt dat met het gepresenteerde pakket aan maatregelen de stikstofdoelen binnen bereik komen, terwijl het PBL aangeeft dat dit maatregelenpakket grenst aan wat in 10 jaar uitvoerbaar is. Heeft de regering een plan B? Zo nee, waarom niet? Kan de regering aangeven (zonder naar het PBL te verwijzen) hoe de voorgestelde reductiedoelen (welke berekeningen liggen hieraan ten grondslag) tot stand gekomen zijn? Zo nee, waarom niet?

2.6 Aanpak volgens de huidige wet

De leden van de PvdD-fractie constateren dat eerdere wettelijke omgevingswaarden werden vastgelegd om juridische zekerheid te bieden, maar dat deze nu, na het keer op keer uitblijven van een adequate aanpak en het schrappen van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG), weer worden geschrapt. Welke garantie bestaat er dat de nieuwe doelen, die pas in 2035 afrekenbaar zijn, door een volgend kabinet niet op dezelfde wijze worden geschrapt of naar beneden bijgesteld zodra de uitvoering opnieuw achterblijft?

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen om een reflectie van de regering op de eerdere keuze van de wetgever om beweeglijke depositiedoelen in de wet op te nemen, terwijl de commissie Remkes emissiedoelen adviseerde (Adviescollege Stikstofproblematiek, 25 september 2019, 'Niet alles kan' (https://open.overheid.nl/documenten/ronl-4591d6fb-c218-4424-958d-dce5167ad6cf/pdf)). Deze leden vragen tevens welke schade deze keuze heeft gehad, zowel juridisch als beleidsmatig als financieel en sociaal-economisch.

3. Hoofdlijnen van het wetsvoorstel

De leden van de PVV-fractie lezen dat het wetsvoorstel in het voorgestelde artikel 2.15a dwingende omgevingswaarden voor stikstofemissie introduceert. Voor de landbouw geldt een wettelijke resultaatsverplichting om in 2035 de ammoniakemissie te verminderen met 45,4 tot 49,7 kiloton ten opzichte van 2019 (reductie van 42 tot 46 procent). Ook bevat het voorstel een inspanningsverplichting voor 2030 van 24,8 tot 27,0 kiloton vermindering.
Wat deze leden betreft, worden deze onrealistische en sectorvernietigende eisen direct bij het grofvuil.

De leden van de PVV-fractie vragen de regering hoeveel agrarische bedrijven naar verwachting hun deuren moeten sluiten om aan de voorgestelde emissiereductie van 45,4 tot 49,7 kiloton ammoniak in 2035 te kunnen voldoen. Kan de regering exact aangeven hoeveel procent van de huidige Nederlandse veestapel moet verdwijnen om deze sectorale emissiedoelen te behalen? Hoeveel dieren dit betekent in absolute zin? Deze leden vragen de regering om een toelichting op het aangekondigde borgingsmechanisme voor 2035, waarin nadrukkelijk wordt gesproken over de mogelijkheid van een korting op productierechten oftewel het afromen/afpakken van dier- en fosfaatrechten. Kan de regering garanderen dat boeren niet via een korting op hun productierechten onteigend of klemgezet worden door het zwaard van Van Essen/ Damocles?

3.2 Emissiedoelen voor landbouw, industrie en mobiliteit

De leden van de VVD-fractie vragen wanneer de Kamer per deelsector de uitwerking van de afrekenbare emissiedoelen op bedrijfsniveau ontvangt. Vanaf wanneer kunnen ondernemers in de praktijk aantonen dat zij hun bedrijfsdoel halen? Welke meet- en rekenmethoden kunnen zij daarvoor gebruiken en hoe telt aantoonbare emissiereductie door eerdere investeringen mee? Kan de regering bevestigen dat ondernemers de aangekondigde regeling voor managementmaatregelen uiterlijk 1 juli 2027 kunnen benutten?

De leden van de VVD-fractie vragen ook welke ruimte een ondernemer krijgt die aantoonbaar aan zijn bedrijfsdoel voldoet. Wat betekent dit voor de toepassing van de voorgenomen grondgebondenheidsnorm? Kan de regering bevestigen dat het overleg met de sector tot 1 februari 2027 ruimte biedt voor een gelijkwaardig alternatief en dat zij de uitkomst van dat overleg meeweegt bij het besluit welk voorstel in consultatie gaat? Aan welke criteria toetst zij of een alternatief dezelfde doelen haalt en wanneer neemt zij dat besluit? Voor industrie en mobiliteit stelt de regering resultaatsverplichtingen voor 2035 voor. Kan zij per sector aangeven hoeveel reductie ten opzichte van 2019 al is gerealiseerd, hoeveel reductie het vastgestelde klimaat- en milieubeleid naar verwachting nog oplevert en welke opgave daarna resteert? Wanneer beoordeelt de regering of beide sectoren op koers liggen en welke bewindspersoon is verantwoordelijk voor eventuele bijsturing?

De leden van de SGP-fractie constateren dat het vastleggen van emissiedoelen in de wet op zichzelf nog niet leidt tot geborgde emissiereductie. Uiteindelijk gaat het om de implementatie van onderliggende maatregelen en het politiek commitment daarvoor. Kan de regering nader aangeven wat het juridische verschil uitmaakt als het gaat om het op gang krijgen van vergunningverlening tussen het op wetsniveau vastleggen van emissiedoelen of het op algemene maatregel van bestuur (amvb) of programmaniveau vastleggen van emissiedoelen?

De leden van de SGP-fractie horen graag waarom de regering er niet voor heeft gekozen een generiek emissiedoel in de wet op te nemen en de sectorale doorvertalingen vast te leggen op bijvoorbeeld programma niveau.

De leden van de SGP-fractie constateren dat voor de industrie alleen een emissiedoel voor ammoniak en niet voor stikstofoxiden is opgenomen. De industrie levert echter ook een significante bijdrage aan de uitstoot van stikstofoxiden. Omgerekend naar de hoeveelheid uitgestoten stikstof stoot de industrie meer stikstof uit in de vorm van stikstofoxiden dan in de vorm van ammoniak. Deze leden horen graag waarom dit niet is meegenomen in het sectorale emissiedoel.

De leden van de SGP-fractie horen graag waarom de afval- en energiesector niet wordt meegenomen onder het emissiedoel voor de industrie.

De leden van de SGP-fractie horen graag waarom de regering niet heeft gekozen voor een emissiedoel voor de landbouw gebaseerd op een emissiereductie van 40 procent ten opzichte van 2019, in de wetenschap dat een deel van de gereduceerde emissies in de landbouw moeilijk kan worden geborgd en ingerekend waardoor de emissiereductie de facto hoger ligt dan berekend.

De leden van de SGP-fractie horen graag waarom voor de landbouw een bandbreedte is opgenomen en niet de onderkant van de bandbreedte die volgens de toelichting minimaal moet worden bereikt.

De leden van de ChristenUnie-fractie lezen dat de regering kiest voor een ammoniakdoel voor de industrie, omdat nationale en Europese wet- en regelgeving al leiden tot een significante en geborgde emissiereductie van stikstofoxiden. Geldt deze zelfde redenering ook niet voor de mobiliteitsdoelstelling, gelet op al het Europese bronbeleid? Deze leden vragen de regering de keuze nader te onderbouwen. Daarnaast vragen zij de regering wat het handelingsperspectief is voor de industrie om het ammoniakdoel van 50 procent reductie te realiseren. Waarom is deze doelstelling ook niet 42 tot 46 procent, en dan uitgedrukt in kilotonnen? De industrie bestaat immers ook uit diverse deelsectoren. Via welk bestaand klimaat- en milieubeleid worden de ammoniakdoelen voor de industrie geborgd? Gebeurt dat via de maatwerkafspraken onder regie van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en specifiek onder regie van de minister van Klimaat en Groene Groei (KGG)? Waarom worden er voor de sectoren mobiliteit en industrie geen tussentijdse streefwaarden voor 2030 vastgelegd? Welke waarde zou de regering dan als streefwaarde opnemen en waarom, als daarvoor wel zou worden gekozen? Deze leden lezen dat de regering hiervoor verwijst naar bestaand klimaat- en emissiebeleid. De toelichting maakt echter niet duidelijk naar welk beleid de regering precies verwijst en wat de verwachte emissiereductie hiervan is voor de verschillende sectoren.

3.3 De hoogte van de doelen

De leden van de D66-fractie volgen dat de reductieopgaven in kilotonnen voor de landbouw leidend is om te voorkomen dat ook dit een bewegend doel wordt. Deze leden vragen de minister toe te lichten welke factoren ander inzicht zouden kunnen geven in de uitstoot waardoor het doel in percentages zou veranderen. Als nieuwe inzichten laten zien dat de uitstoot van de landbouw hoger lag dan reeds aangenomen, betekent dit dat er een aanvullende inzet nodig zal zijn in de zonering? Zo nee, hoe verhoudt zich dit tot de (juridische) instandhoudingsopgave?

De leden van de PRO-fractie hebben vragen bij de keuze voor een bandbreedte. Waarom is hiervoor gekozen? Welke juridische betekenis heeft een bandbreedte als doel? Waarop wordt uiteindelijk afgerekend?

De leden van de PRO-fractie vragen waarom er niet is gekozen voor het verwerken van de doelen uit het vonnis in de zaak die Greenpeace tegen de staat heeft aangespannen. Loopt deze regering nu niet vooruit op de uitspraak in een hoger beroep? Waarom vindt de regering de keuze voor een lager doel uitlegbaar?

De leden van de JA21-fractie lezen dat de reductiepercentages zijn gebaseerd op maatschappelijke haalbaarheid (Kamerstuk 37052, nr. 3, paragraaf 3.3). Deze leden vragen de regering te onderbouwen waarom een landelijke reductie van de ammoniakemissie door de landbouw van 42 tot 46 procent in 2035 ten opzichte van 2019 ecologisch nodig en doelmatig is.

De leden van de JA21-fractie wijzen daarnaast op het rapport 'De Nederlandse stikstofcrisis. Van verwarring naar verbinding. Een vervolganalyse' (Ros et al., 26 juni 2026, 'De Nederlandse stikstofcrisis. Van verwarring naar verbinding. Een vervolganalyse') waarin circa 25 tot 30 procent generieke reductie wordt genoemd, naast aanvullende gebiedsmaatregelen. Deze leden vragen de regering deze aanpak te vergelijken met haar voorstel. Kan de regering daarbij ingaan op de totale reductie na gebiedsmaatregelen, het natuurresultaat en de kosten? ((Ros et al., 26 juni 2026, 'De Nederlandse stikstofcrisis. Van verwarring naar verbinding. Een vervolganalyse'), 'blz. 3 en 13–15.)

De leden van de JA21-fractie vragen welke emissiereductiedoelen gelden in andere Europese landen, waaronder Duitsland. Hoe verhouden deze zich tot de Nederlandse doelen, rekening houdend met verschillen in referentiejaren en sectoren?

De leden van de BBB-fractie constateren dat de Afdeling erop heeft gewezen dat de Omgevingswet al ruimte biedt om op emissies te sturen. Welke onderdelen van de voorgenomen aanpak konden zonder deze wetswijziging niet worden uitgevoerd? De MvT vermeldt bovendien dat de hoogte van de sectordoelen mede is bepaald door wat maatschappelijk haalbaar wordt geacht. Kan de regering per sector uiteenzetten welk deel van het doel voortvloeit uit wat ecologisch nodig is, welk deel uit de verwachte werking van maatregelen en welk deel uit een afweging over haalbaarheid?

De leden van de BBB-fractie constateren dat voor de landbouw in de wet een reductie van 45,4 tot 49,7 kiloton ammoniak in 2035 wordt opgenomen. Volgens de toelichting is de onderkant van die bandbreedte het minimum en is de bovenkant geen maximum. Waarom kiest de regering dan voor een bandbreedte in de wet en welke juridische betekenis heeft de bovengrens? Ook vragen deze leden waarom alleen voor de landbouw een wettelijke streefwaarde voor 2030 wordt opgenomen. Hoe kan de Kamer tijdig beoordelen of de industrie en mobiliteit op koers liggen voor hun doelen in 2035?

De leden van de BBB-fractie vragen hoe tijdige bijsturing is verzekerd. De eerste beoordeling of de landbouw op koers ligt voor de streefwaarde van 2030 is voorzien voor begin 2028. Wat doet de regering als vóór die tijd blijkt dat maatregelen vertragen of natuurgebieden er toch beter voorstaan dan aanvankelijk werd gedacht?

De leden van de SGP-fractie constateren enerzijds dat de regering aangeeft dat de voorgenomen emissiereductie nodig is om de vergunningverlening van het slot te krijgen en de natuur te herstellen en dat afzwakking van de doelen daarom niet mogelijk is. Zo koppelt de regering verlaging van het landelijke emissiedoel een op een aan verhoging van de reductieopgave in zones om stikstofgevoelige natuur. Anderzijds missen deze leden evenals het PBL een ecologische onderbouwing voor de hoogte van de doelen in combinatie met het jaartal waarin ze moeten worden gehaald. Kan de regering een nadere onderbouwing geven van de voorgestelde omgevingswaarden? Is de veronderstelling juist dat duidelijke, geborgde emissiereductie belangrijker is dan een exact percentage in een exact jaartal en dat er in die zin sprake is van politieke afwegingsruimte? Is de veronderstelling juist dat het op gang krijgen van de vergunningverlening meer afhangt van adequate additionaliteitsanalyses en -plannen dan van het realiseren van ten minste een specifieke emissiereductie in een specifiek jaartal?

De leden van de SGP-fractie constateren dat het PBL in haar analyse van het stikstofpakket heeft aangegeven dat uiteindelijk antwoord gegeven moet worden op de vraag of lokaal natuurbehoud kan worden geborgd. Generieke stikstofreductie volstaat niet: "De stikstofdepositie blijft hoger dan de niveaus waarop risico's op verslechtering op voorhand zijn uit te sluiten". Ook ecologische beoordelingen, monitoring en gebiedsspecifieke (natuur)maatregelen zijn nodig. Is de veronderstelling juist dat hoe meer werk gemaakt wordt van gebiedsspecifieke herstelmaatregelen (bekalking et cetera), beheermaatregelen (begrazing et cetera) en hydrologische maatregelen, hoe minder urgent op gebiedsniveau de stikstofreductieopgave wordt? Hoe ziet de regering de verhouding hiertussen?

De leden van de PvdD-fractie vragen waarom is gekozen voor een bandbreedte waarvan alleen de ondergrens als minimaal te bereiken reductie geldt. Deze leden wijzen erop dat ook het PBL een ecologische onderbouwing van de hoogte van de doelen mist. Kan de regering bevestigen dat de streefwaarde van 23 tot 25 procent voor 2030, bovendien slechts een inspanningsverplichting, ruim achterblijft bij de circa 45 procent die nodig zou zijn om in 2030 50 procent van het areaal onder de KDW te brengen?

De leden van de ChristenUnie-fractie hechten grote waarde aan een gebiedsgerichte aanpak om natuurherstel te realiseren en vergunningverlening op gang te brengen, maar raken door de insteek van de wet in verwarring. Enerzijds stelt de regering dat de gebiedsgerichte aanpak de kern is, met natuurherstelmaatregelen in de Natura 2000-gebieden, maatregelen in de zonering daaromheen en deze twee, aangevuld met ondersteunend generiek emissiebeleid, zodanig dat additionaliteit kan worden onderbouwd. Deze nadruk blijkt ook uit het deel van de financiële middelen dat beschikbaar komt voor natuurherstel en uit de opdracht aan provincies om additionaliteitsplannen op te stellen en in en rondom Natura 2000-gebieden gerichte maatregelen te nemen die passen bij de ecologische kenmerken van dat gebied. Tegelijk komt deze kern van het beleid niet terug in de doelstellingen van het wetsvoorstel. Anderzijds stelt het kabinet dat het generieke beleid slechts ondersteunend is aan de gebiedsspecifieke benadering, maar krijgt het qua doelstellingen en maatregelen wel de nadruk, getuige de grote bijdrage die de generieke maatregelen moeten gaan leveren bij het behalen van de gekozen doelen. Tegelijk is de financiële ondersteuning voor dit generieke spoor buitengewoon beperkt, waar ook de Wageningen University & Research (WUR) de vinger bij legt in de "Reflectie maatregelenpakket stikstof" (WUR, oktober 2026, 'Reflectie maatregelpakket stikstof' (https://edepot.wur.nl/725481)). Deze leden krijgen graag een grondige reactie op deze constateringen en zorgen.

De leden van de ChristenUnie-fractie zijn op zoek naar goed onderbouwde doelen, maar hebben die niet aangetroffen in het wetsvoorstel en in de MvT. Doelredeneringen overigens des te meer. Dat wekt bevreemding na zoveel jaar op het stikstofslot te hebben gezeten als land. Erkent de regering dat het doel van 42 tot 46 procent reductie niet voortkomt uit een objectieve analyse naar wat de natuur volgens artikelen 6.1 en 6.2 VHR nodig heeft, maar resultaat is van handjeklap in het vorige kabinet? Erkent de regering dat de gekozen doelstellingen vooral zijn gebaseerd op een aanpak met de nadruk op een generiek maatregelenpakket, oftewel met veel nadruk op het solidariteitsdeel en met relatief weinig nadruk op wat nodig is voor vergunningverlening, te weten op basis van adequate natuurdoelanalyses en daarop gebaseerde natuurbeheerplannen wat artikel 6.1 en artikel 6.2 VHR van de lidstaat vragen? Erkent de regering dat er uit de benaderingen van Gispoint (Brouwer en Erisman, 14 maart 2025, ' Wat is de opgave voor de landbouw om de stikstofdoelen in 2030 en daarna te halen? ' (https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/science/nieuws/scenarios-voor-doelbereik-2030_17032025.pdf)) en uit die ‘Van verwarring naar verbinding’ (Ros et al., 26 juni 2026, ‘De Nederlandse stikstofcrisis. Van verwarring naar verbinding. Een vervolganalyse’) een andere verdeling voortvloeit tussen het generieke solidariteitsdeel en het gebiedsspecifieke effectieve deel? Dus dat die benaderingen tot andere emissiereductiedoelen zouden leiden voor wat betreft de ammoniakdoelen in de wet? En dat voor een verantwoord wetgevingsproces er goed inzicht moet zijn in enerzijds de onderbouwing van de keuze en anderzijds in een verstandige optimalisatie tussen het generieke deel van de doelstelling een aanpak en anderzijds de gebiedsspecifieke doelstelling en aanpak? Graag ontvangen deze leden grondige antwoorden op deze vragen. Tot op heden zijn zij namelijk nogal teleurgesteld in de zeer oppervlakkige en inconsistente reactie die telkenmale wordt gegeven op dit fundamentele punt. Graag krijgen zij daarbij ook inzicht in welke andere combinaties voor de regering denkbaar zijn van een generieke en gebiedsspecifieke aanpak, welke doelstellingen daarbij horen en welke (uitvoerings)consequenties.

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen of het niet sowieso beter is als de ammoniakdoelen in de wet, in ieder geval voor de landbouw, worden opgeknipt in een generiek, milieukundig doel, dat kan worden gerealiseerd met de best beschikbare technieken (BBT) zonder grote investeringen en in een gebiedsspecifiek doel in de context van wat de natuur nodig heeft. Hoe zou in dat geval het wetsvoorstel eruit komen te zien, zowel als je de benadering van het kabinet volgt als wel als je meer vanuit de benadering van Gispoint en vanuit 'Van verwarring naar verbinding' redeneert (Ros et al.,

maart 2026, ' De Nederlandse stikstofcrisis Van verwarring naar verbinding ' (https://edepot.wur.nl/711347))? Is het niet verstandig dit goed te heroverwegen, niet alleen omdat het beleid daardoor doeltreffender en doelmatiger wordt, maar ook gelet op het feit dat de regering nu met het forse solidariteitsdeel kiest voor vergaand generiek beleid, vertaald in bedrijfsspecifieke emissienormen, waarmee vrijwel alle boeren op forse kosten worden gejaagd, terwijl de financiële ondersteuning vooral beschikbaar komt in de zones en nauwelijks om het generieke maatregelenpakket verder te brengen, zo vragen deze leden.

De leden van de ChristenUnie-fractie lezen in het programma LSN dat de provincies in de gelegenheid worden gesteld om in de gebieden te zorgen voor een gebiedseigen oplossing, waarbij zij aan de hand van de specifieke omstandigheden in een natuurgebied mogen komen met een eigen natuurbeheerplan. Deze leden merken op dat dit zou kunnen betekenen dat, afhankelijk van de gebiedsspecifieke omstandigheden, er minder stikstof hoeft te worden gereduceerd om toch verslechtering in deze natuurgebieden te voorkomen. Deze leden vragen hoe dit zich verhoudt tot het opnemen van landelijke emissiedoelen. Kan de regering toelichten waarom zij heeft gekozen om vooraf landelijke emissiedoelen op te nemen, zonder de gebiedsgerichte aanpak af te wachten? Wat gaat de regering doen als uit de natuurdoelanalyses en natuurbeheerplannen van de provincies blijkt dat met een effectieve gebiedsgerichte aanpak er een lager ondersteunend landelijk emissiedoel volstaat? Kan dit bijvoorbeeld voortvloeien uit een tussentijdse evaluatie rond 2030, waarvoor overigens geen bepaling in deze wet is opgenomen?

De leden van Groep Markuszower vragen waarom de regering de percentages van de emissiereductie maatschappelijk haalbaar vindt. Betekent maatschappelijk haalbaar wanneer de meeste mensen de maatregel begrijpen, accepteren en met de gevolgen daarvan kunnen leven? Waarop baseert de regering dat de emissiereductie haalbaar is? Welke bronnen of onderzoeken zijn daarvoor gebruikt of gedaan? Wordt de monitoring van de emissiereductie openbaar gemaakt bijvoorbeeld in het genoemde dashboard? Zo nee, waarom niet?

3.4 Vormgeving van de doelen

De leden van de PvdD-fractie constateren dat de regering bij de invoering van de huidige omgevingswaarden stelde: “Een algemene omgevingswaarde voor de vermindering van de emissie van stikstof zou onvoldoende grip bieden op de locaties waar die emissie daadwerkelijk schadelijk is voor de natuur, daarmee minder effectief zijn en – in licht van de te bereiken doelstellingen – mogelijk ook minder proportioneel zijn.” (Kamerstuk 35600, nr. 3). Waarom acht de regering een generieke emissiedoelstelling nu wél geschikt? Hoe verzekert zij dat voldoende depositiereductie zal plaatsvinden bij de meest kwetsbare Natura 2000-gebieden? Zeker nu de gebiedsgerichte bescherming niet in de wet wordt geborgd maar afhankelijk wordt van een programma dat een volgend kabinet eenvoudig kan aanpassen of afzwakken?

3.5 Borging van de doelen

De leden van de D66-fractie zijn de regering erkentelijk dat de korting op productierechten als borging in 2035 niet generiek wordt ingezet maar zoveel mogelijk wordt gedifferentieerd. Lezen deze leden het goed dat deze differentiatie nader wordt uitgewerkt en in de amvb terecht zal komen? Biedt deze wetswijziging daarvoor de juiste haakjes? Deze leden benadrukken namelijk het belang van deze differentiatie om te voorkomen dat koplopers de dupe worden van achterblijvers.

De leden van de VVD-fractie lezen dat de regering begin 2028 beoordeelt of de streefwaarde voor de landbouw in 2030 binnen bereik ligt. Daarbij kijkt zij ook of het Rijk heeft geleverd op de punten die ondernemers nodig hebben om hun uitstoot te verminderen. Aan welke concrete voorwaarden moet het Rijk op dat moment hebben voldaan?

De leden van de VVD-fractie constateren dat de regering in een afzonderlijk wetsvoorstel wil regelen dat zij als uiterste middel kan korten op productierechten. Zij wil een eventuele korting zo veel mogelijk richten op achterblijvers. Onder welke voorwaarden komt dit instrument in beeld? Kan de regering bevestigen dat bedrijven die aantoonbaar aan hun bedrijfsdoel voldoen, bij een eventuele

korting worden ontzien? Hoe stelt zij vast welke bedrijven daarvoor in aanmerking komen en wanneer ontvangt de Kamer die uitwerking?

De leden van de PRO-fractie hadden ook graag de borging vastgelegd in deze wet. Waarom is er niet voor gekozen de borging in deze wet meteen vast te leggen? Waarom blijft de borging van het 2030 doel bij “mogelijk te nemen maatregelen” deels ook nog op basis van vrijwilligheid? Wat is dan de juridische betekenis van deze borging?

De leden van de CDA-fractie vragen op welke wijze de regering de emissiereductie gaat monitoren en hoe zij de resultaten daarvan inzichtelijk en transparant in het dashboard zal weergeven.

De leden van de JA21-fractie vragen aandacht voor de in de toelichting aangekondigde korting op productierechten indien doelen niet worden bereikt worden (Kamerstuk 37052, nr. 3, paragraaf 3.5). Hoe voorkomt de regering dat ondernemers die hun reductie realiseren alsnog worden gekort als gevolg van achterstanden elders, vertraging bij de overheid of gewijzigde rekeninzichten?

De leden van de SGP-fractie lezen in de toelichting dat de regering als stok achter de deur de mogelijkheid van een korting op productierechten vastlegt in de wet. Is de veronderstelling juist dat dit niet in het wetsvoorstel is opgenomen? Waar en wanneer wil de regering dit vastleggen?

De leden van de SGP-fractie zijn uiterst kritisch over het (nu al) vastleggen van een generieke korting op productierechten als uiterste middel om het emissiedoel voor de landbouw te halen. Deze leden willen erop wijzen dat alleen al de dreiging van een generieke korting op productierechten veel onzekerheid geeft over het verdienmodel voor investeringen in onder meer emissiereductie. Zij horen graag hoe de regering dit ziet. Waarom kiest de regering desondanks voor de mogelijkheid van een generieke korting boven op het handhavingsinstrumentarium voor onder meer de bedrijfsemissienormen? Deelt de regering de mening dat moet worden voorkomen dat veehouders de dupe worden van tekortschietend beleid van de overheid zelf ten aanzien van opkoop-, extensiverings- en innovatieregelingen en ten aanzien van het erkennen en borgen van emissiearme technieken en managementmethoden?

De leden van de PvdD-fractie vinden het goed dat de aanpak van piekbelasters aandacht krijgt, maar vragen waarom pas bij een peilmoment in 2028 wordt besloten over een aanvullende, vrijwillige benadering van boerenbedrijven met zeer grote depositie op overbelaste Natura 2000-gebieden, terwijl juist vóór 2030 resultaat moet worden geboekt. Welke stok achter de deur bevat het voorstel om te garanderen dat die maatregelen in 2028 daadwerkelijk worden genomen?

De leden van de ChristenUnie-fractie lezen dat de regering vasthoudt aan de mogelijkheid van een korting op productierechten. De regering geeft daarbij aan dat zij maximaal mogelijkheden voor differentiatie wil opnemen, zodat een eventuele korting gericht wordt ingezet op achterblijvers. Deze leden hebben zorgen bij de keuze voor het korten op productierechten als doelen niet worden gehaald. Deelt de regering de mening dat boeren niet zouden mogen worden gekort als zij niet kunnen voldoen aan de emissiereductie doordat de randvoorwaarden niet op orde zijn? Deelt de regering de opvatting dat korten bij boerenbedrijven die wel aan de bedrijfsspecifieke doelen voldoen cru zou zijn? Deelt zij voorts de mening dat generiek korten een zeer ingrijpende generieke maatregel is, die nauwelijks zal bijdragen aan natuurherstel? Deelt de regering dat het gericht treffen van maatregelen in en om enkele relevante Natura 2000-gebieden veel meer voor de hand ligt als stok achter de deur? Deze leden ontvangen graag een grondig en geruststellend antwoord op deze vragen. Hoe reageert regering op het PBL, dat erop wijst dat een dreigende generieke korting de investeringsbereidheid van boeren kan verminderen?

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen waarom de bedrijfsgerichte benadering, die uitgaat van vrijwillige deelname door ondernemers, slechts als mogelijke aanvullende maatregel achter de hand wordt gehouden. Waarom wordt deze benadering niet eerder ingezet, omdat daarmee op vrijwillige basis additionele emissiereductie kan worden gerealiseerd? Daarnaast lezen deze leden dat de uitfasering van verouderde stallen als borgingsmechanisme voor de streefwaarde voor 2030 wordt overwogen. Hoe kan versnelling van deze uitfasering als borgingsmechanisme worden ingezet? Welke

ruimte ziet de regering daar nog voor? Bij eerdere opkoopregelingen vielen deze verouderde stallen de facto immers relatief vaak buiten de boot. Daarnaast vragen deze leden welke ruimte er nog bestaat voor aanvullende maatregelen, nu het PBL concludeert dat het maatregelenpakket grenst aan wat binnen tien jaar uitvoerbaar is. Die ruimt is dan de facto toch afwezig?

Het lid van de Volt-fractie leest in het wetsvoorstel dat de regering de KDW vervangt door emissienormen. Dit vereist echter een zorgvuldige omslag die risico's met zich meebrengt in zijn praktische invulling. Zo vraagt dit lid of de emissienormen als alternatief voor de KDW in hun uitvoering juridisch en ecologisch zijn gewaarborgd, zoals ook de Afdeling in haar advies aanstipt (Kamerstuk 37052, nr. 4, blz.8). Daarbij wijst dit lid op de kanttekening van het PBL, namelijk dat de voorzichtig positieve doorrekeningen van het PBL slechts van toepassing zijn als de maatregelen "[…] volledig worden ingevoerd, nageleefd en dat het betreffende budget wordt besteed" (Planbureau voor de Leefomgeving, 'Reflectie op "Meer ruimte voor boer, natuur en bouw", (https://www.pbl.nl/system/files/document/2026-09/pbl-2026-reflectie-op-meer-ruimte-voor-boer-natuur-en-bouw-6203_0.pdf), blz. 5).

Het lid van de Volt-fractie leest in het wetsvoorstel dat de regering rekening houdt met "regionale en lokale bijzonderheden", waarbij de MvT vermeldt dat de regering hier invulling aan geeft door ruimte voor een maatwerkalternatief voor de Rijksregels te bieden aan provincies, met een deadline in 2028 (Kamerstuk 37052, nr. 3, blz. 9-11). Dit lid is positief over de aangekondigde instructieregel als "stok achter de deur", mocht de provinciale invulling niet voldoen aan de normen uit deze gewijzigde Omgevingswet. Wel is de periode tussen een mogelijke invoering van instructieregels en de inspanningsverplichting voor 2030 krap. Acht de regering de doelen uit deze deadline dan nog wel haalbaar, mochten de provinciale plannen moeten worden bijgesteld?

Het lid van de Volt-fractie plaatst ook kanttekeningen bij de keuring door het ministerie van LVVN van provinciale plannen. Welke instantie controleert of deze provinciale invulling aan de normen voldoet? Op welke termijn gebeurt dit na 1 september 2028? Heeft de regering al een scenario voorbereid waarin de provinciale plannen onvoldoende toereikend zijn om de emissienormen uit het wetsvoorstel te behalen? Op welke termijn treden de Rijksregels in zo een scenario in werking?

Het lid van de Volt-fractie merkt daarbij op dat er voor natuurherstel geen tijd te verliezen is. Betrekt de regering daarom de Ecologische Autoriteit nauw aan de voorkant, bij het ontwerpen van de additionaliteits- en gebiedseigen plannen?

Het lid van de Volt-fractie vraagt tot slot aan de regering waarom de zogenoemde borgingsmaatregelen voor de inspannings- en resultaatverplichting in 2030 en 2035 niet wettelijk zijn geborgd, evenals de instructieregels. Op die manier wordt dit wetsvoorstel in de ogen van dit lid politiek duurzamer: in plaats van slechts het vastleggen van de emissienormen in de wet, wordt dan immers ook de uitvoering verzegeld.

De leden van Groep Markuszower lezen dat in het programma borgingsmechanismen worden opgenomen en dat er aanvullende maatregelen worden genomen als er uit het eerste monitoringsmoment begin 2028 blijkt dat de streefwaarde niet binnen bereik ligt. Wanneer stopt de regering met het nemen van maatregelen op basis van een rekenmodel dat van geen kanten klopt en er wel voor zorgt dat ondernemers, bedrijven en het land naar de knoppen gaat? Waaruit blijkt, officiële bronnen die kunnen worden geraadpleegd, dat een verslechtering van de natuur dreigt?

3.6 Het programma Landbouw, Natuur en Stikstof

De leden van de D66-fractie lezen over de maatregelen in uitvoering en ontwikkeling in het programma LNS. Deze leden vragen de regering een inschatting te maken van het effect van de reeds uitgevoerde maatregelen en de maatregelen nog in ontwikkeling op de samenstelling van boerenbedrijven. Kan de regering toelichten hoe bedrijven zich zullen ontwikkelen binnen en buiten de zones als het gaat om extensivering, intensivering en de verschillende bedrijfsmodellen?

De leden van de VVD-fractie vragen of de regering in het definitieve programma per hoofdmaatregel wil aangeven wie deze uitvoert, wanneer de uitvoering begint, welk budget beschikbaar is en hoeveel reductie de maatregel naar verwachting oplevert. Kan zij daarbij aangeven welke maatregelen juridisch en financieel zijn geborgd en voor welke maatregelen nog besluiten of afspraken met provincies nodig zijn? Hoe voorkomt de regering dat dezelfde emissiereductie bij meerdere maatregelen wordt meegeteld?

De leden van de PRO-fractie menen dat de keuze voor een emissienorm per fosfaatrecht in plaats van per hectare samenhangt met het vraagstuk hoe koplopers te belonen. Deze leden lezen dat de regering voornemens is om voor de melkveehouderij een bedrijfsspecifieke emissienorm van 0,164 kilogram ammoniak per fosfaatrecht per jaar in te voeren. Zij zijn niet noodzakelijkerwijs tegen bedrijfsspecifieke emissienormen, waarmee melkveehouders meer duidelijkheid en handelingsvrijheid krijgen om hun uitstoot te verminderen. Deze leden vragen de regering echter waarom ervoor is gekozen om deze norm te koppelen aan fosfaatrechten in plaats van aan het aantal hectares landbouwgrond waarover een bedrijf beschikt. Heeft de regering de mogelijkheid van een hectare-gebonden ammoniaknorm onderzocht? Zo ja, wat waren de uitkomsten hiervan? Zo nee, waarom niet?

De leden van de PRO-fractie constateren dat fosfaatrechten vrij verhandelbaar en niet locatiegebonden zijn, terwijl voor het herstel van stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden juist de locatie van ammoniakreductie van belang is. Hoe waarborgt de regering dat een norm per fosfaatrecht daadwerkelijk leidt tot voldoende emissiereductie rondom kwetsbare Natura 2000-gebieden? Kan de regering toelichten in hoeverre een hectaregebonden norm betere mogelijkheden biedt om gebiedsgericht te sturen op de ammoniakuitstoot en daarmee bij te dragen aan natuurherstel en het op gang brengen van de vergunningverlening? Heeft de regering hierover contact gehad met provincies en hun zienswijze op de gevolgen voor vergunningverlening van beide systematieken?

De leden van de PRO-fractie lezen voorts dat de voorgestelde norm per fosfaatrecht zich richt op emissies uit stallen en mestopslag, terwijl veldemissies buiten deze norm vallen. Deze leden vragen waarom de regering ervoor kiest om deze emissies afzonderlijk te reguleren. Kan de regering toelichten welke aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn om ook de veldemissies voldoende terug te dringen? Heeft de regering onderzocht of een ammoniaknorm per hectare, waarbij zowel stal- als veldemissies worden betrokken, een effectiever en eenvoudiger instrument kan zijn? In hoeverre biedt een dergelijke norm melkveehouders meer mogelijkheden om met voer- en managementmaatregelen, beweiding en extensivering aan hun reductieopgave te voldoen, in plaats van voornamelijk afhankelijk te zijn van technische stalmaatregelen?

De leden van de PRO-fractie hechten eraan dat boeren die al stappen hebben gezet richting een duurzame en extensieve bedrijfsvoering hiervoor worden beloond en dat er geen belemmerend beleid moet worden ingesteld voor bedrijven om dergelijke stappen te zetten. Deze leden constateren dat een norm per fosfaatrecht juist voor extensieve en biologische melkveehouderijbedrijven nadelig kan uitpakken, omdat deze bedrijven doorgaans minder melk per koe produceren en daardoor over minder fosfaatrechten beschikken. Herkent de regering het risico dat deze bedrijven hierdoor aanvullende fosfaatrechten moeten aanschaffen of kostbare technische maatregelen moeten treffen? Deze zijn beiden niet goed op te nemen in de bedrijfsvoering van dergelijke bedrijven. Hoe verhoudt dit zich tot de ambitie van de regering om extensieve landbouw, juist ook in de zones rondom kwetsbare Natura 2000-gebieden, te behouden en te stimuleren? Is de regering bereid inzichtelijk te maken welke gevolgen een norm per fosfaatrecht en een norm per hectare hebben voor extensieve, biologische en gangbare melkveehouderijbedrijven, en daarbij specifiek aandacht te besteden aan jonge boeren en familiebedrijven?

De leden van de PRO-fractie constateren voorts dat de regering voornemens is om meerdere emissiedoelen te koppelen aan het bestaande fosfaatrechtenstelsel, terwijl de Europese goedkeuring voor dit stelsel tot eind 2027 loopt. Deze leden vragen de regering of er reeds gesprekken met de EC plaatsvinden over de mogelijkheid om drie emissiedoelen aan één rechtenstelsel te koppelen. Zo ja, wat is de stand van zaken van deze gesprekken en is de regering bereid de Kamer hierover te

informeren? Hoe beoordeelt de regering de toekomstbestendigheid van de voorgestelde ammoniaknorm per fosfaatrecht in het licht van de huidige looptijd van de Europese goedkeuring? Is de evaluatie van het fosfaatrechtenstelsel inmiddels gestart en wanneer verwacht de regering de uitkomsten hiervan met de Kamer te kunnen delen? Kan de regering daarnaast toelichten of een eventuele Europese goedkeuring voor het koppelen van drie emissiedoelen aan het fosfaatrechtenstelsel, met doelstellingen voor 2035, tevens zou betekenen dat de EC impliciet instemt met voortzetting van het fosfaatrechtenstelsel tot 2035? Zo nee, welke afzonderlijke Europese goedkeuringen zouden daarvoor noodzakelijk zijn en welke gevolgen heeft dit voor de juridische houdbaarheid en continuïteit van de voorgestelde bedrijfsspecifieke ammoniaknorm?

De leden van de JA21-fractie lezen in de beantwoording van de resterende vragen gesteld tijdens het wetgevingsoverleg Fonds voor stikstof, landbouw en natuur van 16 november 2026 (2026Z25722) dat de regering onder voorwaarden een lagere gebiedsopgave toestaat. Deze leden vragen wat dit betekent voor het vaste landelijke doel. Moet het verschil elders worden gecompenseerd of kan het landelijke doel worden aangepast?

De leden van de JA21-fractie vragen voorts welke concrete verbetering dit wetsvoorstel brengt voor de vergunningverlening voor woningbouw, emissieverlagende bedrijfsaanpassingen en melders onder het PAS. Op welke termijn kunnen deze groepen daarvan profiteren? (Kamerstuk 37052, nr. 3, paragrafen 2.3 en 4.3.)

De leden van de ChristenUnie-fractie hebben vragen over de status van het programma LNS. Kan het programma LNS worden vastgesteld voordat de amvb in werking is getreden? Hoe vaak en op welke gronden kan het programma daarna nog worden aangepast? Welke rol spelen monitoring en evaluaties daarbij? Welke zelfstandige functie heeft het programma LNS binnen dit geheel heeft en in hoeverre is de regering aan het programma gebonden.

De leden van Groep Markuszower vragen hoe is geanalyseerd welke mogelijke aanvullende maatregelen, uitvoerbaar en proportioneel zijn. Wie en hoe bepaalt wat proportioneel is en op basis waarvan?

De leden van Groep Markuszower zijn benieuwd hoe de regering de landelijke maatregelen bruikbaar maakt voor provinciale plannen en concrete vergunningenbesluiten voor verduurzaming en legalisatie.

3.7 Amvb

De leden van de SGP-fractie ontvangen graag een nadere duiding van de juridische status van het programma in relatie tot de daaraan verbonden voornemens voor wetgeving. Stel dat in het programma de voorgestelde grootvee-eenheid (GVE)-norm van 2,6 per hectare wordt opgenomen, maar de Kamer als medewetgever deze norm bijstelt of verwerpt: welke juridische gevolgen zou dat dan kunnen hebben?

4. Verhouding tot Europees recht en de Omgevingswet

De leden van de VVD-fractie constateren dat de Afdeling over een eerdere versie van het wetsvoorstel heeft geadviseerd. De ingediende versie bevat concrete emissiedoelen. Uit de toelichting blijkt ook dat het maatregelpakket risico’s op achteruitgang van stikstofgevoelige natuur laat bestaan. Hoe borgt de regering dat provincies tijdig maatregelen treffen als een gebied dreigt te verslechteren, ook wanneer de landelijke uitstoot volgens planning daalt? Volgens de toelichting blijft de kritische depositiewaarde een ecologische indicator bij vergunningverlening. Kan de regering aan de hand van een concrete aanvraag uiteenzetten wat er bij inwerkingtreding van deze wet verandert in de beoordeling en welke afzonderlijke stappen nodig zijn om weer vergunningen te kunnen verlenen?

De leden van de VVD-fractie lezen dat de Staat hoger beroep heeft ingesteld tegen de uitspraak van de rechtbank Den Haag in de Greenpeace-zaak. Welk gevolg verbindt de regering aan het vervallen van

de huidige wettelijke depositiewaarden voor de uitvoering van het rechterlijk bevel zolang het hoger beroep loopt?

De leden van de PVV-fractie constateren dat in paragraaf 4 van de MvT wordt ingegaan op de VHR en de Europese Natuurherstelverordening. Deze leden vinden het te gek voor woorden dat de regering zich bij het opstellen van dit wetsvoorstel volledig laat onderdrukken door Europese Unie (EU)-richtlijnen en verordeningen, in plaats van eindelijk eens op te komen voor het nationale belang en onze voedselproducenten. Kan de regering toelichten waarom de Nederlandse overheid strengere normen en complexere rekenmodellen hanteert dan omliggende lidstaten zoals Duitsland en België, waardoor de Nederlandse boer op een enorme concurrentieachterstand wordt gezet?

4.1 Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn

De leden van de JA21-fractie vragen de regering in hoeverre het wetsvoorstel ruimte biedt om de wettelijke emissiedoelen te herzien indien een wijziging van de VHR daartoe aanleiding geeft. Kan de regering daarbij aangeven welke mogelijkheden zij ziet om de landelijke reductieopgave in dat geval bij te stellen (Kamerstuk 37052, nr. 3, paragraaf 4.1)?

De leden van de JA21-fractie vragen de regering bij de juridische onderbouwing onderscheid te maken tussen artikel 6, tweede lid, van de Habitatrichtlijn, gericht op het voorkomen van verslechtering en het derde lid, over de beoordeling van plannen en projecten. In hoeverre zijn de gekozen reductiepercentages, termijnen en wettelijke resultaatsverplichtingen rechtstreeks Europees voorgeschreven, door rechtspraak vereist of een nationale beleidskeuze?

De leden van de BBB-fractie constateren dat in januari 2026 onderzoek is aangekondigd naar de omgang met stikstof bij vergunningverlening in onder meer Ierland, Italië, Denemarken, Vlaanderen en Frankrijk. Wat is de stand van zaken van dat onderzoek? Is de opdracht inmiddels verstrekt, welke landen worden daadwerkelijk onderzocht en wanneer ontvangt de Kamer de uitkomsten?

De leden van de BBB-fractie vragen de regering daarbij verder te kijken dan alleen de gehanteerde drempelwaarden. Wordt ook vergeleken wanneer een project een natuurvergunning nodig heeft, hoe significante effecten worden beoordeeld, welke rol de KDW speelt en welk gewicht wordt gegeven aan modellen, veldmetingen en de feitelijke natuurkwaliteit? Welke lessen trekt de regering nu al uit bestaande internationale vergelijkingen? Kan zij daarbij onderscheiden welke verschillen voortkomen uit Europees recht, uit de staat van de natuur en uit nationale keuzes in wetgeving en uitvoering? Deze leden ontvangen de uitkomsten en de beoordeling van de toepasbaarheid in Nederland graag voordat de Kamer een definitief oordeel over dit wetsvoorstel moet vormen.

De leden van de ChristenUnie-fractie hebben vragen over hoe dit wetsvoorstel zich verhoudt tot artikel 6 VHR. In het eerste en tweede lid van artikel 6 van de VHR wordt gevraagd om gebiedsgerichte instandhoudingsmaatregelen en maatregelen om verslechtering in Natura-2000 gebieden tegen te gaan. Dit gaat uit van wat er nodig is in een specifiek gebied. Hoe verhoudt dit zich tot het vastleggen van een hoog generiek doel voor ammoniakreductie wat alle landbouwbedrijven raakt? Vergt de VHR niet een veel betere ecologische onderbouwing van wat de regering wettelijk voorstelt om vast te leggen aan doelen? Wat zijn de potentiële juridische en economische gevolgen nu de regering zo afwijkt in haar wettelijke keuzes vergeleken met wat de VHR van een lidstaat vraagt?

Het lid van de Volt-fractie merkt daarnaast op dat de EC heeft aangekondigd dat het herzien van de VHR (92/43/EEG en 2009/147/EG), volgens het wetsvoorstel de aanleiding voor de juridische noodzaak tot het beperken van de uitstoot van stikstofverbindingen, in 2027 op de agenda van de EC komt te staan. Kan de regering benadrukken dat een eventuele wijziging van de VHR in haar ogen niet zal leiden tot een afzwakking van de emissienormen van het wetsvoorstel? De Europese normen zijn door verschillende onafhankelijke instanties in rapportages immers “Fit for Purpose” bevonden en Nederland kan een koploper zijn in het in balans brengen van ecologie en economie (European Commission, maart 2016, ‘Evaluation Study to support the Fitness Check of the Birds and Habitats Directives’, blz. 576-578).

De leden van Groep Markuszower constateren dat de Habitatrichtlijn een minimumbeschermingsniveau voor Natura-2000 gebieden uit 1992 stelt. De Vogelrichtlijn dateert uit 1979. Is de regering van mening dat beide wel toe zijn aan een herziening? Zo nee, waarom niet? Dit wetsvoorstel en het onderliggende programma leveren een flinke bijdrage aan het voldoen uit de verplichtingen uit de VHR. De Afdeling heeft geuit dat zij een aantal bedenkingen heeft bij het onderhavige wetsvoorstel die onder andere te maken hebben met de natuurherstelopgave behorende bij de verplichtingen van Nederland op grond van de 2 Europese richtlijnen, te weten de VHR. In hoeverre zijn dit wetsvoorstel en het onderliggende programma en het pakket aan maatregelen dan nog nodig, als de verplichtingen worden herzien?

De leden van Groep Markuszower constateren dat dit wetsvoorstel verplicht tot het opstellen van een programma gericht op het bereiken van de in het wetsvoorstel genoemde emissiedoelen. Deze leden maken zich zorgen of Nederland zich met dit programma onnodig hogere doelen oplegt. Kan het zijn dat Nederland door dit wetsvoorstel (de verplichting in de wet dat het opstellen van een programma met maatregelen gericht of het bereiken van deze emissiereductie en het bereiken van de instandhoudingsdoelstelling voor stikstofgevoelige habitats) zichzelf op het stikstofslot houdt, wanneer de VHR wordt herzien? Zo nee, waarom niet?

De leden van Groep Markuszower willen weten wat het tijdspad en de volgorde voor deze aparte wet- en regelgeving is, aangezien verschillende maatregelen uit het programma LNS dienen te worden uitgewerkt aparte wet-en regelgeving.

De leden van Groep Markuszower hebben de volgende vragen. Blijft er voldoende ruimte voor gebiedsprocessen? Zo ja, waaruit blijkt dat? Graag ontvangen deze leden enkele concrete voorbeelden. Waarop is de aanname gebaseerd dat Nederland, om op termijn aan alle Europees beschermde natuur in een gunstigere staat te krijgen, in de toekomst nog aanvullende stappen zal moeten zetten, nu juist de Europese regelgeving zal gaan worden versoepeld? Waarom is vergunningen verlenen voor projecten die verduurzaming mogelijk maken niet direct opgenomen in het wetsvoorstel/het programma LNS? Waarom is samen met alle PAS-melders de komende jaren een oplossing vinden via het programma maatwerk PAS-melders niet opgenomen in het wetsvoorstel/programma? Waarom wordt de rekenkundige ondergrens niet gelijktijdig met dit wetsvoorstel geregeld?

De leden van Groep Markuszower constateren dat de instandhoudingsdoelstellingen direct voortvloeien uit de VHR, waar de EU voornemens is deze te herzien. Kan de regering niet beter wachten op deze herziening alvorens er onomkeerbare stappen worden genomen? Zo nee, waarom niet? De regering geeft zelf toe dat dit programma onderdeel is van een bredere inzet om de doelen van de VHR voor Natura-2000 gebieden te bereiken en dat het belangrijk is dat de depositie van stikstof op stikstofgevoelige habitats in Natura-2000 gebieden daalt. Welke invloed heeft de herziening van de richtlijn hierop? Heeft de herziening van de VHR ook invloed op de doelen van de Europese Natuurherstelverordening en de nieuwe verplichtingen voor natuurherstel? Zo nee, waarom niet? Zo ja, dan ontvangen deze leden graag enkele concrete voorbeelden. Kan het zijn dat sommige maatregelen zoals zonering, dan niet nodig zijn? Leggen we ons als Nederland door de stikstofuitstoot doelen en omgevingswaarden wettelijk vast te leggen onszelf niet weer opnieuw aan het slot? Kan de regering garanderen dat dit wetsvoorstel ons land niet laat vastlopen, wanneer de Europese regelgeving wordt herzien wordt?

De leden van Groep Markuszower vragen tevens hoeveel de verhoging voor terreinbeheerders betreft. Wat is het totale budget voor terreinbeheerders? Wanneer zijn de afspraken met deze beheerders concreet, controleerbaar en handhaafbaar? De regering heeft het over uitbereiding van de Natura 2000-gebieden. Is het niet beter om het aantal Natura 2000-gebieden te verminderen? Zo nee, waarom niet? Zijn de Natura 2000-gebieden in Nederland niet wat klein en versnipperd in vergelijking met andere Europese landen? Kan de regering hier een overzicht van geven? Zo nee, waarom niet?
Waarom wil de regering versnippering van Natura 2000-gebieden tegengaan? Kan er niet beter worden ingezet op een aantal grote Natura 2000-gebieden? Bevatten de regelingen allemaal een doorstartverbod, aangezien er meerdere beëindigingsregelingen zijn waar ondernemers (in de zone)

gebruik van kunnen maken? Klopt het dat bij de verplaatsingsregeling maximaal 15 procent van de oorspronkelijke vergunde stikstofruimte ingezet mag worden voor een nieuwe economische activiteit na verplaatsing van de locatie? Zo ja, waarom is hiervoor gekozen?

4.2 Natuurherstelverordening

Het lid van de Volt-fractie wijst verder op de samenhang van de maatregelen die zijn verbonden aan het wetsvoorstel met de Europese Natuurherstelverordening (EU) 2024/1991. Waarom maakt de Natuurherstelverordening (EU) 2024/1991 geen expliciet onderdeel uit van dit wetsvoorstel? Aanvullend wijst dit lid op een impactassessment inzake de Natuurherstelverordening, die oordeelde dat de baten van deze verordening vele malen hoger zijn dan de lasten (Berenschot en Arcadis, 30 januari 2024, 'Impactassessment Verordening Natuurherstel' (https://www.rijksoverheid.nl/documenten/2024/03/01/impact-assessment-europese-natuurherstelverordening), blz. 63). Het vroegtijdig betrekken van de Natuurherstelverordening bij wetgeving loont dus.

4.3 Instrumenten binnen het systeem van de Omgevingswet

De leden van Groep Markuszower constateren dat de Afdeling aangeeft dat de Omgevingswet op dit moment al voldoende ruimte geeft voor een emissiegestuurd systeem, waarmee dit wetsvoorstel niet nodig lijkt. Waarom kiest de regering toch voor het onderhavige wetsvoorstel?

5. Toezicht en handhaving

De leden van de PRO-fractie constateren dat om daadwerkelijk de doelen te halen naast juridische waarborgen ook stevige handhaving nodig is. Deze leden vragen of in kaart is gebracht welke tekorten er al op handhaving zijn, en welke er nog zullen volgen. Hoeveel extra middelen en fulltime-equivalent (fte) verwacht de regering nodig te hebben voor handhavingstaken tot en met 2035? Wat zijn de grootste uitdagingen op het gebied van handhaving, nu en in het voorliggende pakket? Overweegt de regering hiervoor naast extra middelen ook strengere wetgeving, en zo ja, welke?
De leden van de PVV-fractie constateren dat de regering in de toelichting stelt dat het wetsvoorstel zich uitsluitend richt tot de overheid en geen directe regeldruk meebrengt voor burgers en bedrijven. Deze leden vragen de regering of zij de opvatting deelt dat, hoewel het wetsvoorstel formeel tot de minister is gericht, de daadwerkelijke handhavings- en reductiedruk via het programma LNS en afgeleide amvb's onvermijdelijk bij de individuele agrarische ondernemer terechtkomt? Waarom niet? Kan de regering garanderen dat handhavingsverzoeken van milieu-activistische organisaties tegen agrarische ondernemers door dit wetsvoorstel niet juist verder zullen toenemen?
De leden van de ChristenUnie-fractie vragen de regering te onderbouwen hoe toezicht en handhaving worden ingericht, indachtig de actuele situatie met de verhouding tussen de hoeveelheid beschikbare fosfaatrechten en de hoeveelheid stuks vee.

6. Rechtsbescherming

De leden van de PVV-fractie lezen dat in paragraaf 6 van de MvT wordt opgemerkt dat tegen het programma LNS als beleidsdocument geen bezwaar en beroep openstaat bij de bestuursrechter, maar dat de Staat door derden bij de burgerlijke rechter kan worden aangeklaagd wegens het niet halen van omgevingswaarden. Deze leden vragen de regering hoe de rechtspositie van individuele boeren wordt beschermd wanneer de Staat door civiele rechters wordt gedwongen tot het nemen van ingrijpende bijsturingsmaatregelen, zoals kortingen op productierechten? Vindt de regering het rechtvaardig dat agrariërs geen rechtstreekse bestuursrechtelijke rechtsbescherming genieten tegen het programma LNS, terwijl de maatregelen uit dit programma hun bedrijfstoekomst direct aantasten? Waarom wel of niet?
De leden van de ChristenUnie-fractie merken op dat de MvT niet duidelijk maakt welke maatregelen uit het programma LNS naar verwachting tot individuele, appellabele besluiten kunnen leiden en

tegen welke onderdelen van de uitvoering van het programma daarmee bestuursrechtelijke rechtsbescherming openstaat. Kan de regering daarop reflecteren?

7. **Effecten van het voorstel**

De leden van de PVV-fractie constateren dat de regering beweert dat het wetsvoorstel geen directe regeldrukeffecten heeft. Deze leden voorzien echter gigantische economische en sociale gevolgen voor het Nederlandse platteland. Deze leden willen graag van de regering een grondige doorrekening van de financiële schade voor de landbouwsector door de emissiereductiedoelen voor 2030 en 2035.

7.1 Algemeen

De leden van de CDA-fractie willen weten hoe de regering ervoor zorgt dat provincies de landelijke maatregelen kunnen benutten bij het opstellen van additionaliteitsplannen en het nemen van concrete vergunningbesluiten, zodat activiteiten, bijvoorbeeld voor verduurzaming, kunnen worden gelegaliseerd.

Het lid van de Volt-fractie leest in de MvT dat de regering als bijsturingsmaatregelen en borgingsmechanisme voor de inspanningsverplichting in 2030 werkt aan een gerichte bedrijvenbenadering en het versneld uitfaseren van sterk verouderde stallen (Kamerstuk 37052, nr. 3, blz. 11) Dit zijn goede maatregelen omdat zij bedrijven die al natuurvriendelijker, biodiverser en emissiearmer produceren, zij het natuurinclusieve, biologische, extensieve boeren et cetera, in bescherming nemen.

Het lid van de Volt-fractie vreest echter dat het aanhouden van de onduidelijkheid over andere maatregelen in deze categorie, zoals het aanpassen van de ammoniaknorm of het vrijstellen van biologische en extensieve boeren van een generieke korting in 2035, zorgt voor een grotere onzekerheid en daardoor een lagere investeringsbereidheid bij deze groep boeren. Kan er zodoende duidelijkheid worden gegeven over het uitzonderen van deze groep bij de borgingsmechanismen voor 2030 en 2035? Is er al duidelijkheid over hoe een generieke korting wordt ontworpen, mocht deze korting in productierechten van veehouders ten grondslag liggen aan de borging in 2035? Kunnen koplopers daarbij worden ontzien?

Het lid van de Volt-fractie wijst tot slot op het belang van zekerheid voor boeren om hun werkzaamheden te verduurzamen en zo toekomstbestendig te maken. Zo dient de regering zorgvuldig uitvoering te geven aan het actieplan ‘Groei van biologische consumptie en productie’ (Kamerstuk 29842, nr. 48). Op die wijze biedt de politiek deze doelgroep immers perspectief. Zet de regering de plannen voor 50 procent biologische consumptie in de Rijkscatering bijvoorbeeld door? Hoe verlopen de gesprekken met de retailers over biologische afname? Is er zicht op duidelijke afspraken? Uiteindelijk biedt de groei van de biologische consumptie een toekomstperspectief voor deze boeren en daarmee ook voor de verduurzaming van de gehele landbouw.

De leden van Groep Markuszower lezen dat bij de voorbereiding van het wetsvoorstel een inschatting is gemaakt van de gevolgen van dit wetsvoorstel voor de samenleving. Deze leden missen daar de gevolgen op de gehele Nederlandse maatschappij, het economische verdienmodel van de boerengezinnen en de consequenties voor platteland regio’s. Waarom is dit niet meegenomen? Is de regering bereid dit alsnog te doen?

7.2 Effect op de regeldruk voor burgers en bedrijven

De leden van de PRO-fractie achten het belangrijk dat duurzame koplopers worden beloond. Deze leden zijn benieuwd naar de uitwerking van het versnellingsplan biologisch dat als bijlage is meegestuurd met de 26 juni brief (Kamerstuk 2026D33110). Welke concretisering heeft al plaatsgevonden, en wat is het tijdspad voor de verdere uitwerking en implementatie? Hoe staat het bijvoorbeeld met de ketenafspraken?

De leden van de PRO-fractie zijn daarnaast benieuwd hoe koplopers verder worden beloond en ontzien? In het bijzonder bij de borging in 2035. Kan de regering al toezeggen dat van koplopers geen rechten worden ingetrokken? Is zij bereid te kijken of PAS-melders die stoppen met kunstmest en krachtvoer versneld kunnen worden gelegaliseerd, conform de aangenomen motie van de leden Bromet en Grinwis (Kamerstuk 35334, nr. 380)? Hoe borgt de regering dat biologische boeren in zones rondom stikstofgevoelige natuur zo min mogelijk verdwijnen?

7.4 Bedrijfseffectentoets

De leden van de JA21-fractie vragen of de regering vóór de plenaire behandeling van dit wetsvoorstel per bedrijfstype inzicht kan geven in de gezamenlijke gevolgen van emissienormen, zonering en grondgebondenheid. Kan de regering daarbij de benodigde investeringen, de jaarlijkse kosten en de compensatie betrekken? (Kamerstuk 37052, nr. 3, paragrafen 2.4 en 7.4.)

De leden van de JA21-fractie vragen de regering waarom bij de bedrijfsspecifieke emissienorm voor de melkveehouderij is gekozen voor fosfaatrechten als grondslag. Welke gevolgen heeft deze keuze voor extensieve melkveebedrijven met een lagere melkproductie per koe en welke alternatieve grondslagen heeft de regering onderzocht? (Kamerstuk 37052, nr. 3, paragrafen 2.4 en 7.4.)

De leden van de JA-fractie vragen daarnaast naar de uitvoering van de motie van de leden Grinwis en Goudzwaard (Kamerstuk 35334, nr. 471.), die vraagt om innovaties, vergunningen en ondersteuning. Wanneer zijn deze randvoorwaarden geregeld? Hoe kunnen ook bewezen reducties door management, weidegang en vermindering van veldemissies meetellen?

De leden van de BBB-fractie vragen ook wanneer de Kamer een kwantitatieve beoordeling ontvangt van de gezamenlijke gevolgen van emissienormen, grondgebondenheid en zonering voor familiebedrijven, grondwaarde, bedrijfsopvolging en de regionale economie. De minister van LVVN heeft tijdens het wetgevingsoverleg Fonds voor stikstof, landbouw en natuur op 16 november 2026 aangegeven dat een volgende, meer kwantitatieve fase van het sociaaleconomisch onderzoek voor de zomer van 2027 wordt verwacht. Welke besluiten over de uitwerking van het pakket worden al vóór die tijd genomen, en hoe betrekt de regering deze gevolgen daarbij?

De leden van de PvdD-fractie lezen dat volgens de WUR door dit pakket mogelijk 10 tot 30 procent van de veehouderijen verdwijnt. Hoe voorkomt de regering dat vooral kapitaalkrachtige bedrijven overblijven en kleinere bedrijven het onderspit delven?

8. **Advies en consultatie**

De leden van de PVV-fractie constateren dat uit de consultatie en het advies van de Afdeling blijkt dat er grote twijfels bestaan over de juridische en praktische houdbaarheid van het wetsvoorstel. Deze leden vragen de regering hoe zij reageert op de kritiek van de Afdeling dat het schrappen van de KDW, zonder harde waarborging voor tijdig natuurherstel, op gespannen voet staat met het Europese recht?

8.3 Uitvoeringstoets decentrale overheden

De leden van de BBB-fractie constateren dat de wettelijke doelen worden ingevuld met maatregelen uit het programma LNS. Tijdens het wetgevingsoverleg Fonds voor stikstof, landbouw en natuur van 16 november 2026 kon de minister van LVVN nog niet aangeven hoeveel geld voor de gebiedsaanpak daadwerkelijk onder regie van provincies komt. Evenmin kon hij de mogelijke waardedaling van grond en bedrijven door zonering kwantificeren. Wanneer krijgt de Kamer die informatie, zodat zij ook de gevolgen van de aanpak kan beoordelen? Deze leden hechten aan ruimte voor oplossingen die passen bij een gebied. Welke vrijheid krijgt een provincie om af te zien van een landelijke zoneringsmaatregel als zij met andere, juridisch geborgde maatregelen hetzelfde noodzakelijke natuurresultaat bereikt en vergunningverlening mogelijk maakt? Hoe wordt voorkomen dat de opbrengst van een landelijke standaardregel in de praktijk zwaarder weegt dan wat een afzonderlijk

gebied nodig heeft? Hoe worden boeren behandeld die al aantoonbaar weinig uitstoten of bijdragen aan natuurherstel? Onder welke voorwaarden kunnen zij worden vrijgesteld van aanvullende maatregelen die in hun situatie geen noodzakelijke bijdrage leveren?

II. ARTIKELEN

Artikel I (wijziging Omgevingswet)

De leden van de PRO-fractie zijn daarnaast benieuwd wat de wijziging van emissies naar depositie in de wet precies betekent voor vergunningverlening. Is het niet zo dat een natuurvergunning nog steeds alleen mogelijk is als daar voldoende stikstofruimte voor is? Klopt het dat het effect van een project op de kritische depositiewaarde in nabijgelegen stikstofgevoelige natuur daarvoor doorslaggevend zal blijven?

De leden van de JA21-fractie lezen dat de onderkant van de bandbreedte van 45,4 tot 49,7 kiloton voor 2035 geldt als minimum en de bovenkant niet als maximum (Kamerstuk 37052, nr. 3, paragraaf 3.3). Deze leden vragen welke juridische betekenis de bandbreedte in het voorgestelde artikel 2.15a heeft. Kan de regering deze norm eenduidig formuleren?

De leden van de BBB-fractie stellen dat het wetsvoorstel de minister van LVVN verplicht om een programma met maatregelen vast te stellen. Tegelijkertijd worden landelijke emissiedoelen voor 2035 als resultaatsverplichting in de wet opgenomen. Waarom zijn beide nodig? Welke juridische belemmering ontstaat er als de wet een verplicht programma voorschrijft, inclusief maatregelen, monitoring en tijdige bijsturing, maar geen landelijke emissiecijfers als resultaatsverplichting vastlegt? Deze leden vragen de regering daarbij afzonderlijk in te gaan op de verplichtingen uit de VHR en op de voorwaarden om vergunningverlening te hervatten. Welk aantoonbaar voordeel voor natuurherstel en vergunningverlening biedt de wettelijke resultaatsverplichting boven een afdwingbare plicht om effectieve maatregelen te nemen?

De leden van de BBB-fractie constateren dat de regering de op de KDW gebaseerde doelen uit de wet haalt, maar tegelijkertijd schrijft dat de KDW een rol blijft spelen bij vergunningverlening. Wat verandert er daardoor voor een ondernemer die een natuurvergunning aanvraagt? Deze leden vragen de regering aan de hand van een concreet voorbeeld te beschrijven hoe een aanvraag vóór en ná deze wetswijziging wordt beoordeeld in een gebied waar de KDW wordt overschreden. Op welk punt kan de voorgestelde wet tot een andere uitkomst leiden? Volgens de regering is de KDW een signaalwaarde en niet dé maatstaf voor vergunningverlening. Onder welke omstandigheden kan dan een vergunning worden verleend voor een activiteit met een berekende stikstofbijdrage op een habitat waar de KDW al wordt overschreden? Welke betekenis krijgen de feitelijke staat van de natuur, gemeten trends en andere drukfactoren in die beoordeling? Hoe voorkomt de regering dat de KDW in de praktijk toch doorslaggevend blijft?

Artikel II (inwerkingtreding)

De leden van de JA21-fractie vragen hoe de regering borgt dat de doelen, het programma en de uitvoeringsregels in samenhang gaan gelden. Hoe wordt gewaarborgd dat ondernemers vooraf duidelijkheid hebben over de normen, de ondersteuning en de vergunningverlening? (Kamerstuk 37052, nr. 2, artikel II, en nr. 3, paragraaf 2.4.)

III. OVERIG

De leden van de VVD-fractie lezen dat de gevolgen voor bedrijven worden beoordeeld bij de uitwerking van de afzonderlijke maatregelen en dat de uitvoerbaarheid voor provincies in een apart traject wordt getoetst. Op het erf komen de maatregelen samen. Wanneer kan de Kamer de gevolgen van bedrijfsnormen, zonering en grondgebondenheid in samenhang beoordelen? Kan de regering voor verschillende bedrijfstypen laten zien wat die combinatie betekent voor investeringen?

De leden van de PRO-fractie constateren dat in de doelsturing ten slotte wordt gewerkt met referentiewaarden uit 2019. Deze leden is het gerucht ter oren gekomen dat deze niet altijd zijn gebaseerd p de toen daadwerkelijk geldende situatie. Kloppen deze referentiewaarden? Herkent de regering dat er een verschil kan bestaan tussen de in 2019 bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) geregistreerde emissies en de vergunde emissies? Zo ja, leidt dit ertoe dat stikstofdoelen op bedrijfsniveau gebaseerd kunnen zijn op onvergunde dan wel latente stikstofruimte? Wat gaat de regering daaraan doen? Hoe voorkomen we als Nederland bijvoorbeeld dat we uitgaan van een referentiepunt dat mogelijk later moet worden bijgesteld, met alle onzekerheid voor boeren die daarbij komt kijken?
De leden van de PVV-fractie leggen tot slot enkele afsluitende vragen aan de regering voor over de toekomst van het agrarisch beleid in Nederland. Deze leden vragen de regering of zij bereid is om dit wetsvoorstel in te trekken en in plaats daarvan te komen met beleid dat de agrarische sector juist beschermt, koestert en bevrijdt van onnodige bureaucratische en juridische belemmeringen? Zo nee, waarom niet? Kan de regering toezeggen dat geen enkele Nederlandse boer tegen zijn wil zal worden onteigend of via indirecte dwangmaatregelen (zoals het intrekken van vergunningen of afromen van dierrechten) zal moeten stoppen?
De leden van de BBB-fractie hebben tijdens het wetgevingsoverleg Fonds voor stikstof, landbouw en natuur van 16 november 2026 gevraagd wat de reeds bereikte stikstofreductie voor het natuurherstel heeft opgeleverd. De minister van LVVN wees in zijn schriftelijke antwoord op de dalende lijn in emissie en depositie, maar hij maakte de feitelijke verbetering van de natuur niet concreet (Kamerstuk 2026Z25722). Kan de regering per gebied inzichtelijk maken hoe emissies, berekende depositie, gemeten omgevingscondities en habitatkwaliteit zich hebben ontwikkeld, en zich tot elkaar verhouden? Hoe wordt daarbij vastgesteld welk effect maatregelen tegen verdroging, een slechte waterkwaliteit en andere drukfactoren hebben? Hoe worden provincies en terreinbeheerders aangesproken wanneer noodzakelijke herstelmaatregelen uitblijven?

De leden van de BBB-fractie constateren dat de minister van LVVN tijdens het wetgevingsoverleg antwoordde dat bij toestemmingverlening een onderbouwing van de effecten op de natuur nodig blijft en dat depositie daarbij de graadmeter is. Hoe verhoudt dat antwoord zich tot de aangekondigde omslag naar emissiesturing? Heeft dit wetsvoorstel uitsluitend betrekking op landelijke beleidsdoelen of verandert zij ook de beoordeling van individuele vergunningaanvragen? Wanneer ontvangt de Kamer een uitgewerkt voorstel voor de verdere herziening van het vergunningenstelsel?

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen waarom ervoor is gekozen om het wetsvoorstel niet opnieuw voor advies aan de Afdeling voor te leggen, ondanks dat er met het programma LSN een wezenlijk onderdeel aan is toegevoegd. Hierdoor is niet bekend in hoeverre deze versie volgens de Afdeling tegemoetkomt aan haar eerdere kritiekpunten. De Afdeling krijgt hierdoor niet de kans te reflecteren of het voorstel voldoet aan de Habitatrichtlijn en de wettelijke waarborgen voor het tijdig treffen van maatregelen.

De leden van de ChristenUnie-fractie hechten grote waarde aan een grondige en tijdige evaluatie van de doeltreffendheid en effecten van dit wetsvoorstel. Deze leden achten het noodzakelijk dat dit wetsvoorstel afzonderlijk van de reguliere evaluatie van de Omgevingswet wordt geëvalueerd. Waarom heeft de regering ervoor gekozen voor dit wetsvoorstel geen evaluatiebepaling op te nemen? Op welke termijn acht de regering het mogelijk om de doeltreffendheid en effecten van deze wet te evalueren? Is dat gelet op de gestelde tussendoelen in 2030 dan daarna niet nodig? Hoe verhoudt een en ander zich tot de rapportages over de voortgang van het Programma LNS?